

ÚJ KÖNYV A MAI MAGYAR TÁRSADALOMRÓL

SZERZŐJE nem könnyű olvasmánynak szánta.¹ Nem szórakoztatónak, — melyet ebéd utáni pihenője idején vesz a kezébe a bús magyar s mereng el rajta. Első mondata súlyos igazság: a magyar nemzet ismét válságos korszakainak egyikét éli. Az utolsó még súlyosabban dübörgő: itt az alkalom a döntő akarat-elhatározásra, vajh' jól vagy rosszul használjuk-e fel azt?

A könyv igazán nem mindennapi. Hiába említi írója, hogy jeles példa lebegett előtte. Keleti Károly műve, a „Hazánk és népe“. Keleti munkája a magyar nép gazdálkodó tevékenységének jellemzésére vetette a súlyt. A társadalmi osztálytagozódás kérdésének alig jutott hely benne. Weis essay-jében a gazdasági élet betekintése másodrendű helyet kap. Előtérbe az a szemlélet kerül, melyet a könyv a társadalom szerkezetéről nyújt.

A társadalom hierarchiáját Weis tulajdonképpen kettős irányban vizsgálja. Az egyik szempont a településhez simul. A tanya, a falu, a város s az ország szíve (a főváros) szerint tagozódik első átnézetében a magyar társadalom. A másik a kispolgár, a középosztály, a felső négyezer és a szegény ember csoportjait veszi sorra. A gazdasági és a szellemi élet rajza csak azután kapcsolódik a könyv másik nagy részéhez, s a végső szó a hivatalos Magyarországé.

A könyv tartalmának vázlatos, fejezetszerű felsorolása is sejteti, hogy írója bármily széleskörű témát ragadott meg, mégis korlátozott célkitűzéssel dolgozott. Az egyház társadalom-alakító erejének méltatását pl. csaknem teljességgel kikapcsolta fejtegetéseiből. Csak itt-ott adódik egy-egy megjegyzés lakosságunk vallásos erkölcsének hanyatlásáról. Vagy a lelkeszt kar háttérbeszorulásáról. Ezek azonban inkább csak töredékek. A családi élet oly súlyos problémáit s a bűn, a kriminalitás oly megkapó fokozódását sem érinti a könyv. Népünk fejlődését oly közlő meg határozó kérdések, mint a születési arányszám csökkenése (nagy háttérével) s a halandóságnak ezzel egyáltalában nem arányos szehdülése, — szintén kívül esett a tanulmány körén.

De mintha jó szónok rendezte volna el a könyv anyagát. Amiről beszél, azt azután olyan zárt hadirendben állítja fel egymás mellé, hogy szinte fülünkbe cseng minden szava. Lenyűgöző módon kezeli a könyv írója a tollat. Vélnök, hogy fehér vászon előtt állunk, melyre egymásután veti pompás gép a társadalom képét. Egy villanás. Most

¹ A mai magyar társadalom. Írta Weis István. Kiadja a Magyar Szemle Társaság. Budapest, 1930. 239 lap.

a tanya elhagyatott világa rajzolódik ott fel. Perdül a film s már a falusi jegyző sürgő-forgó alakja elevenedik meg. Látjuk a földműves-szegény s nincstelen ember verejtékező homlokát. A kisvárosi korzót. Egyéb fogalmak is, mint pl. a vármegye, frissen lépnek elének.

Rendkívül nagy a könyv írójának kifejező ereje. Egy-egy megjegyzéssel jellemez gyakran osztályokat, vagy csoportokat, találóan, pompásan; melengetve azokat baráti szóval, vagy csípősen sújtva — néha kegyetlen, maró gúnnyal. Kiváló író kiváló munkájával szemben nem kell szemet hunyni a hibák előtt sem. Weis István könyve igazán szellemes munka; nagy élvezet annak, aki végigolvassa. A könyv írójának tág az olvasottsága. Főlényes biztonsággal mozog a felvetett kérdések megmunkálásában. Szípkázó ötletességgel szórja szét meglátásainak eredményeit. De nem esett volna csorba munkájának becsén, ha itt-ott porázra fogja szellemességét. A torz képét így már torzítja: nincs szüksége arra.

Az egymás után gomolygó gondolatok közül kiragadunk párat. Nehéz a választás.

A tanyakérdés megoldása mi? Roppant horderejű kérdés. A tanyán bár szinte burjánzanak a magyar őstehetségek, legtöbbször elvesznek a kultúra számára. Másfélmillió ember él ott. A tanyavilágot különleges közigazgatás emelhetné ki félművelt állapotából \$ a törvények a városi (legfeljebb a más érdekű falusi) közigazgatáshoz kötik. Weis István szerint új honalapító volna az, aki a tanyarendszert, faluk alapításával, a magyar munkaközösség szervezettebb tagjává tenné. Igaza van. De sajnos — úgy látszik — még mindig nem elég a rengeteg adalék, mely a tanya elmaradottságát hirdeti. Vájjon nem kellene-e — vetem én fel a kérdést — a tanya gazdasági és társadalmi viszonyait tüzetes, mindenre kiterjedő (ankétyszerű) megvizsgálás alá vonni? Hiszen a telepítés, mely e vizsgálat nyomában járhatna, s erre az Alföldön előbb vagy utóbb mégis csak szükség lesz, nem csupán a tanyavilág felől morajló hangokat némítaná el, de csöndesítené az ország más részeiből felénk verődő panaszokat is.

A falu társadalmának jellemzése még e kitűnő könyvnek is egyik legsikerültebb xésze. Egyforma falu nincs. Hiába nyúl le a közigazgatás — utolsó láncszeme gyanánt — mindig a hivatalos faluhoz. Hiába halmozzák el teherrel, az ország bármely sarkában fekszik. Szinte minden falu más meg más alakú sejtje a társadalmi életnek, melyben gazdasági közösségből folyó érdekek gyakran nagyobb szerepet játszanak, mint a tulajdonképpeni falusi közigazgatás. Szép szavakkal fejtje ki a könyv azt a rangemelkedést, melyen a falu szinte szemünk láttára átment. A vármegye többé-kevésbé tisztviselői igazgatássá vált. A nép érdeklődése szűkebb hazája, a falu felé fordult. A falu társadalmának leírásában még inkább a felszínre tör az az írói készség, mely Weis István művének sajátja. Ahogy a falusi műveltebb elem, az egyszerűbb nép előtt szinte a ködös végtelenségbe eltűnő földesúr, a mindinkább tekintélyhez jutó, de jogilag alárendelt jegyző, a közszerapléstól visszahúzódó lelkész s a művelt, de az anyagiak terén küzdő tanító, valamint a köz- és állategészségügy őreinek pozícióját taglalja, szinte különleges élményt jelent az olvasó számára. A falu

társadalmának megfestésében a műveltebb elem az, melynek megjelenítésére a könyv írója pazarul használ fel színeket. A jobb módú kisgazda és az iparosnépesség jellemrajzát későbbre tartogatja, midőn a kispolgári elem helyzetét vázolja s későbbre tolja el az alsóbb rétegek taglatát is. De figyelemreméltó álláspont, hogy bár a falu felsőbb és alsóbb társadalma között az úr ma is megvan — gyengülnek azok az ellentétek, melyek a két réteget egymástól elválasztják. A falu élete, olvassuk a könyvben, ebből a nézőpontból is szinte forradalmi átalakuláson megy át. Nagy kérdés azonban, — kérdezzük e helyen — ha a vitézsége miatt megbecsült gazdasági munkás anyagi helyzete megjavíthatnák, nem gyorsulna-e meg ez az átalakulás, mely a mezőgazdaság körül foglalatostkodó népességet egységesebb tömeggé kovácsolhatná, javára az egész magyar társadalomnak?

A pillért, melyre a jövőt építeni kell, a könyv írója félre nem érthető módon a faluban vagy legalább a kispolgári rétegekben látja. Ez az erős meggyőződése megszakítatlan fonálként szövődik bele egész gondolatmenetébe. A falu a jövő záloga. A kispolgár ennek a jövőnek megszerzője. Ez a könyv szerzőjének hitvallása. Csoda-e így, ha a városi élet tárgyalásánál kedvezőtlenebb a kép, amely előttünk kibontakozik. Aligha az, hiszen a régi jó világ igazi városai: Pozsony, Kassa, Kolozsvár, Brassó, Temesvár és Nagyvárad, idegen megszállás járma alatt nyögnek s alig van városunk, melynek gyors ütemű fejlődése feledtetni tudná azt a varázslatos képet, melyet az elszakított városok lüktető élete nyújtott. Városaink külső képeről a könyv szinte lesújtó bírálatot mond. Izzón tolauskodik fel a kérdés, hol van a próféta, mely az ígéret földjére elvezeti a vidéki magyar városokat. Tiszteletreméltó kivételek persze vannak nemcsak a nagyobb, hanem a kisebb városok között is. Aki szűk határaink között mozog, jó tanúja annak a rohamos lendületnek, mely Debrecen és Szeged külsejét szemlátomást alakítja át városiasabbá. S ha a könyv írója nem is irta így meg, erős az a hitünk, hogy Debrecen fellendítésében nagy része volt az egyetemi telepéből kisugárzó erőnek. Aminthogy Szeged városában is más hangulat várja az utast, mióta egyetem székel ott. Be kell következni a fejlődésnek, ha egyelőre halasztódik is, Pécs városában, mely oly sok száz év után lett újra egyetemi város. Vagy Sopronban, mely két vonatkozásban is jutott főiskolához. Az egyetemeknek városátalakító erejére magunk részéről annál inkább kötelességünknek véljük rámutatni, mert hiszen egyik-másik egyetemi városban nemcsak utcák omlanak porba ott, ahol az egyetem megtelepül, hanem a figyelmes szemlélő a városi lakosság egész gondolkozásmódjának eltolódását is észreveheti.

A városi társadalmat igen eltérő elemek alkotják. A vármegyeház uraiból s a körülöttük csoportosult elemekből álló réteg túlnyomó többsége a szellemi mozgalmakból nem igen veszi ki a részét. Sokkal többre becsüli Weis István könyve az ú. n. második társaságnak azt a csoportját, melyben a vezetőkhöz anyagi viszonyaik szűkösebb volta miatt nem csatlakozható tisztviselők és szabad foglalkozású emberek s a jőnevű, de már csak szerényebb vagyonú nemesi családok leszármaimatai helyezkednek el. Végtelen kár, hogy ennek az értékes elem-

nek jövője sem ébreszthet szebb reményeket. Mellettük törtetnek a gazdag ügyvédek és kereskedők, akik fejlettebb tőkeerejük folytán gyakran a város közgazdaságának, sőt közigazgatásának is irányítói. Ez a „túlnyomóan zsidókból álló réteg bizonyos érdeklődéssel viseltetik nagy társadalomtudományi eszmék, irodalmi, művészeti alkotások, főleg azonban ezek szerzői és művészei iránt. Ezt az érdeklődést azonban nem mindig ülteti el a magyar talajba és a magyar eredményekbe.“

A városi társadalomnak különleges köre a városháza és környéke. Nem mindig a leghivatottabb elemekből alakul a városi tisztviselői kar s a városi közeletnek egyéb vezetősége, de e tisztviselők nagy része tanultabb a vármegyei tisztviselőknél. Viszont nehezebb is idegennek bejutni közéjük: jobbra polgári családokból származó szellemi szabadfoglalkozású egyének, főképp azonban nagyobb kereskedők, önálló iparosok s nagygazdák gyermekei. Weis István könyve a városi tisztviselők társadalmi háttérét véli megtalálni ezekben a rétegekben. A származás, az ősök foglalkozásával való összefüggés kérdése az, amelyet itt érint s nem kétséges, hogy az eljövendő nagyobb szociológiai kutatásoknak belső falai közé kell hozni azokat a szemlélődéseket, melyek a társadalomnak ebben az irányban vett örökös megújulására vonatkoznak.

A városi nagy- és középbirtokos, sajnos, nem árul el szociális érzéket a közügyek intézésében. De saját alkalmazottaival szemben is rideg. A jobbmódú osztályokkal szemben állnak a városokban is a kispolgárok, a munkások s az egyéb foglalkozásúak. Azzal a különbséggel, hogy a kisbirtokos és kisiparos elem száma (Weis István szerint) fokozatosan csökken s az ipari és mezőgazdasági munkások, napszámosok száma (legalább a nagyobb városokban) állandóan növekszik. Körülbelül igaza is van írónknak s különösen akkor, ha a kispolgárok gazdasági súlyának a városokban való hanyatlását nézzük. Abban is, hogy városaink kispolgári rétege meglehetősen szervezetlen. De éppen a háború után következő néhány esztendő során a kisbirtokos és kisiparos népesség száma Csonka-Magyarországon erősen megnőtt: csak szervezés kérdése lett volna ez elemek boldogulását inkább biztosítani. Jó néhány drága évet elvesztettünk. De a „jobb késő, mint soha“ elv talán itt is megmenthetné még a veszendőt.

A városokban élő ipari és mezőgazdasági munkásság sorsát összehasonlítva, az utóbbiak helyzetét meg bizonytalanabbnak látja könyvünk. A legújabb esztendők egykoron megírandó gazdaságtörténete bizony arról fog majd szólni, hogy ez a mezőgazdasági munkáselem roppant küzdelmet vívott pusztá létfenntartásáért.

Az ország szívének, Budapestnek, jellemzésében megkapó az az eleven rajz, mely Pestnek és Budának egyes városrészei között tárja fel a különbségeket. Mindenütt más összetételű a lakosság. Mások a törekvései. Mások a nézetei. Más az életmódja. Más az életszínvonal. Persze így Budapesten hiába keresnénk egységes közszellemet. A főváros lakosságának egyes rétegei azok, melyek külön-külön alakítják ki közvéleményünket. A székesfőváros osztálytagozódását a könyv megírása alkalmával hiányzó adatok miatt csak kevésbé lehetett megfogni. Csak azóta jelentek meg azoknak a nagyszabású fel-

vételeknek nyers adatai, amelyeket a székesfőváros statisztikai hivatala a budapesti iparosok, kereskedők, köztisztviselők és magántisztviselők gazdasági és szociális viszonyairól hajtott végre s melyek révén a székesfővárosi társadalom olyan kérdéseit lehet a kutatás körébe vonni, melyek korábban kizáródtak onnan. A székesfőváros statisztikai hivatala éppen a közelmúlt hetekben hajtott végre a budapesti ipari munkásság szociális és gazdasági viszonyairól is adatgyűjtést, melynek a nyilvánosság elé kerülő adatai a sötétben tapogatózás helyett a világosság fénysugarát fogják vetni olyan kérdésekre, melyek eddig homályban maradtak.

A budapesti élet képének megrajzolásánál sötét írót használ Weis István akkor, amidőn a lakásviszonyokról ír — főként a munkások lakásviszonyairól. „Úgy látszik, hogy a munkásság ezekben az életbevágó fontosságú kérdésekben nem lépett fel azzal a teljes és olykor félelmetes erővel, melyet más célokra olykor sikerrel vetett a mérlegbe.“ A fővárosi lakosság szorult lakásviszonyai tényleg egyik legégszételenebb tünete a fővárosi életnek. Biztatóbb jel: a főváros jellegét erősen megváltoztatta a lakosság fejlődő sportszeretete. Hátterbe szorul a mulatozás. De megmarad a pesti ember életében: az észszerűden időbeosztás.

A könyv következő négy fejezete a magyar társadalmat osztálytagozódás szerint veszi sorra. Legelőbb a kispolgárt, kinek hármastípusa közül (kiszgazda, kisiparos, kiskereskedő) a kiszgazdáról véli, hogy legközelebb áll a kispolgár fogalmához, — noha Magyarországon nyugateurópai értelemben vett kispolgári réteg nincs. A kispolgári rétegek soraiban csupán a kiszgazda képvisel érzékelhető és érvényesíthető erőt. Számuk családtagjaikkal kb. i millió lehet. Még nem döntenek, de már tényezők a magyar társadalomban. Birtokuk és szerzésük osztályöntudatot ébreszt, ők a törpebirtokosok és a földnélküli elem vezérei. Élénk üzleti szellemük van, habár a tradíciót tisztelik. Gazdasági érvényesülésük ára azonban az, hogy lakás- és táplálkozásbeli igényeiket nagyon leszorítják. Étkezésük szinte csak pusztán „harc az éhségérzet ellen“ s ruhaviseletük sem különb, mint az alsóbb mezőgazdasági elemeké. Mindezek a vonások tulajdonképpen azt a szívós energiát is jelzik, mely kiszgazdaosztályunknak szerintünk legnagyobb értéke. Lemondani, dolgozni. Mindig dolgozni és gyűjteni. Ez a kiszgazdaember életprogramja, melynek végén boldog fáradtsággal tekint vissza életközdelmeire. Am azt az érzést, hogy még a kiszgazda is szinte fél a hatalomtól s nem szívesen érintkezik a hatósággal, egyszer valahára ki kellene küszöbölni lelkéből. A nevelésnél sokkal több szerepe volna itt a megértő, jószívű közigazgatásnak. Még súlyosabb baj, hogy kiszgazdaosztályunk vallásos érzülete meggyengült (ebben, sajnos, szinte mindenki igazat adhat Weis István megfigyelésének), hiszen a hit pilléreit ott kezdte így kirágni a féreg, ahol korábban rendíthetetlen volt. De ha a világháború óta azt látjuk, hogy éppen a városi ember vallásos hite mélyült el, talán mégsem kell félrevetnünk a harangokat: az egyházak lelki munkája ismét el fogja érni azt, hogy az ember ne vonja el Istentől tekintetét ott, ahol, a természetben, még sokkal közelebb áll hozzá.

A kisgazdaosztály egy része beolvad a középosztályba, annak hézagait pótolja. Könyvünk ezt a folyamatot részben sajnálja, mert így a falusi népesség elveszíti vezéreit. Mi azonban többrebecsüljük azt az előnyt, mely a középosztályra árad ki a felfrissülésből. Erőtől duzzadó, okos, vállalkozni kész elemek teszik meg így a felfelé menő osztálymozgalom útján a legdöntőbb lépést.

A kisiparos és kiskereskedő Weis István szerint a kispolgári osztálynak kevésbé fontos eleme. Előbbi tőkeszegény, hitelügye rendezetlen, nehéz kamatok alatt nyög, nem élvezzi az emelkedés előnyeit, tanoncválság sújtja s mindinkább zárt szervezetekben él. A kisiparosság tehát hanyatló társadalmi réteg, amit könyvünk a társadalmi egyensúly szempontjából adott esetben aggályosnak vél. Kérdés, ha állam és társadalom egyszer komoly elhatározással fogna össze a célnak érdekében, hogy e félmillió embernek (a kisiparosok és családtagjaik tömege ennyi) jelene és jövője biztosíttassék, nem volna-e lehetséges a nagyipari munkásság és a gyári vállalatok között is épségben megőrizni társadalmunknak ezt az értékes rétegét, melyet érett gondolkodása mindig visszatartott a szélsőséges felfogásoktól. A kiskereskedők jelentősége még kisebb. Többnyire meg is elégednek azzal, hogy a háttérben maradván segítik elő bizonyos irányok győzelmét vagy készítik elő más eszmék bukását.

A középosztály volna hivatott arra, már csak az idesorolható keresők igen nagy számánál fogva is, hogy az ország társadalmát vezesse. Könyvünk 300.000 főre becsüli a középosztályba sorolható kereső elemek tömegét. A magyar középosztály azonban nem egységes. Ez még nem volna baj, hiszen a középosztály más államokban is különböző rétegek, színiármányatok vegyülete. Nagyobb baj, szinte csapás az, hogy a magyar középosztály régi törzse elhullatta vagy hullatja zöld leveleit s mögöttük nem mindig olyan bimbók fakadnak, melyeknek örülhetnénk. A magyar középosztálynak a kiegyezés óta túlnyomó része a tisztviselői pályákra tódult s így nem kerülhette el azt a tragédiát, mely a fixfizetésű elemeket mindenütt sújtotta, nehéz viszonyok közé sodorta. A gentry is levitézlett. Sirját megásta az, hogy nem számolt azzal az anyagi alappal, mely nélkül a társadalomban tartós és kiemelkedő szerepet nem lehet játszani. Hovatovább olyan hadállásokban is vereséget szenvedett, melyek előbb kizárólagos tulajdona voltak. A tisztviselőpályákon is háttérbe szorították a régi nemesség utódait a kereskedő- és iparoscsaládok sarjadedkai, akik többnyire nagyobb műveltséggel jelentkeztek közpályájukon s fölülmaradtak abban a küzdelemben, mely eldönti azt, honnan sorozódik a közhivatalok tisztviselői kara.

A régi tradíciós iparos- és kereskedőcsaládok azonban nem tudták elegendő módon kitölteni azokat a réseket, melyek a középosztály sorainak megritkulásával támadtak. Így nyílt mód arra, írja könyvünk, hogy „a zsidóság szolgáltatva hosszú időn át a fogyó középosztály legjelentősebb utánpótlását“. Könyvünk írója csatlakozik ahhoz az állásponthez, hogy a zsidóság a nemzetnek alkotórészévé vált, tehát valamilyen modus vivendit kell találni a vele való együttműködésre. Weis István szerint az a tény, hogy a zsidók mindinkább törekszenek

a felsőbb osztályokban való elhelyezkedésre s hogy a zsidóság nemcsak a tömegében és rövid itt-tartózkodásában rejljő, hanem egyéb okok folytán sem hatolt be a magyar génusz rejtelmeibe s maradt ott bizonyos fokig idegen, adja a pszichológiai magyarázatát az antiszemitizmusnak.

A középosztály régebbi elemei a viszonyok kényszerének hatása alatt megpróbálkoznak azzal, hogy gyermekeik érdeklődését a gyorsabban megélhetést nyújtó pályák iránt ébresszék fel; lakásigényeik gyengülése s életmódjuk színvonalának lesüllyedése mégis a romlást mutatja. Ha a középosztálybeliek általános műveltsége nem volna ideig-óráig olyan szirt, melyen a tajtékozó hullámok megtörnek, bizony elmerülne az egykor virágzó flórájú sziget, melyet a régi középosztály képvisel a magyar társadalomban. Belenyugodhatunk-e abba, hogy a magyar középosztály tagjai közt akinek múltja van: nincsen jövője s akinek jövője van: nincsen múltja? A társadalmi szervezkedésnek oly végtelen nagy lehetőségei vannak ezen a téren, hogy csupán egyetlen erős egyéniség szinte fanatizálni, lejtő útjukon meg tudná állítani azokat az elemeket, melyek a csúcstól a hegy lába felé gördülnek. Meg kell jelennie a küzdőtéren annak a lángolószavú vezérnek, ki a magyar középosztályt kimentí a fullasztó ködből, melyben ma vergődik s kiutat nem talál.

A felső tízezer helyét Csonka-Magyarországon a felső négyezer vette át. Az arisztokrácia köréhez tartozó felsőbb társadalmi rétegek száma természetszerűleg meggyengült. A felsőbb osztályok sem egységesek. A leszármazási elv alapján a felsőbb osztályok közé sorolt elemeken kívül főnemesi címet kaptak országunkban is tudásuk vagy a köz életében végzett szolgálataik nyomán mások s a bank és az ipari élet fejlesztése körül kitűnt férfiak is. A felső négyezer közé sorolja könyvünk azokat a régi magyar ősnemes-családokat, melyek életszínvonala és felfogása nem különbözik a született arisztokráciáétól, másrészt a pénz urai közül azokat is, akiknek főnemesi címük nincs.

Szinte faszcinálók Weis István könyvének azok a lapjai, melyek a nagybirtokos arisztokrata életével s ez életnek a nemzeti társadalom szempontjából való értéktelenségével foglalkoznak. Számos jó példát ismer e sorok írója is arra, hogy az arisztokrácia legmagasabb rétegében is akadnak jeles kivételek az általánosan felállított szabály alól. De ahogy a könyv soraiból megelevenedik előttünk a „felső négyezer“ legfőbb rétegeinek túlzott elzárkózása a körülöttük nyüzsgő léteztől; ahogy a magyar főurak egyhangú, ki nem használt életéről olvasunk a példát mutató angol arisztokrácia munkás-életével szemben; ahogy megérzi mindenki s riadtan figyel fel arra a zajló nyugtalanságra, mely a nagybirtok árnyékában fodrozik; ahogy azt látjuk, hogy ez a legfelsőbb arisztokrácia mennyire távol tartja magát a kultúrmozgalmaktól; ahogy azt olvassuk, hogy a főúri rendnek ez a része a teherviselésnek is sajátos programját képviseli: akkor nem elegendő az a (hibás) magyarázat, hogy a magyar születési arisztokrácia részben nem magyar eredetű s ezért nincs kapcsolatban a magyarsággal. Nem elegendő vigasztalás az sem, hogy a főúri politikusok között akadnak olyanok, kik a tudás, önfegyelmzés és korrekt politikai magatartás

mintaképei. Nem elegendő segítség az, hogy főként erdélyi származású főuraink között valóban vannak nagyszámmal felsőbbrendű, tehetséges egyének. Pedig a születési arisztokrácia érdeke, melynek Isten kegyelme oly sokat nyújtott, hogy szívvel-lélekkel a nemzeti élet, a nemzeti munka szolgálatába álljon. Önnön érdeke is t. i. az, hogy azok* nak a nagyértékű javaknak, termelési eszközöknek produktivitását fokozza, melyek hasznosítása az ő kötelessége. A születési arisztokráciával versenyre kel, amint ezt Weis István könyve is kifejti, az új arisztokrácia: a címében is báró vagy csak gazdasági hatalma és társadalmi állása révén előkelő ember. A nagybankok, a kartellek urai, akiknél talán csak a formai szabályok akadályozzák meg azt, hogy a földbirtokot is olyan arányban markolják kezükbe, mint az ipari és hitelvállalatokat.

Keserves tanulság az, hogy a felső négyezernél látszik meg legjobban a magyar társadalomnak egyik alapvető rossz tulajdonsága, az, hogy társadalmunkat tulajdonképpen a kölcsönös megbecsülés tisztos elve helyett a kölcsönös lenézés jellemzi. Ez a népünk jellemvonásává emelkedett, gyenge tulajdonság a kerékkötője sok nemes buzgalom sikerének.

A szegény ember alkotja a magyar társadalomnak is utolsó osztályát. Két keze munkájából él meg az ipari munkás. A gazdasági cseléd. Vagy a napszámos. Arra kényszerül gyakran a szellemi pályára készült ember s az egykor magasabb társadalmi osztályba tartozott menekültek között is mindegyre sűrűsödik azoknak tömege, akik a szegény emberek számát szaporítják. Van egy tulajdonság mégis, mely a tarka sokaságot, mely a szegény emberek osztályát teszi, összekalapálja: a fölfelétörés vágya. A földműves szegénység helyzetét vázolja itt is könyvünk legtöbb oldalról s noha nem rejti véka alá azt az igazságot, hogy a nincstelenek között nem egyformán érzik az élet sanyaruságát, mégsem zárkózik el annak megállapításától, hogy az igazi, a legszívtehetőbb nyomor nem a nagyvárosok bércaszályaiban van, hanem a falusi kis viskókban, ahol a szegény embernek, ha igazán szegény s csupán az esetlegesség adta mezőgazdasági munkát végzi, vigasztalan, szomorú, szinte megrendítő a sorsa. A mezőgazdasági cselédéké sem sokkal különb: hiába gondoskodik törvény a gazdasági cseléd emberségesebb ellátásáról. A törvény szava él a törvénykönyvekben, de sűrűn semmül meg vagy csak halványan jelentkezik az élet gyakorlatában. Könyvünk panasolja, hogy a földművelési kormányzat a háború óta nem foglalkozik mezőgazdasági munkabérekre vonatkozó adatok gyűjtésével. A panaszos szót megtoldanók: mikor érkeznek el hozzánk a végtelenségből azok az idők, amidőn a kormányzat vagy a társadalom meleg együttérzése alapján összehívott bizottságok a helyszínén győződnek meg arról a szörnyű elesettségről, mely annak a körülbelül egymillió főnyi szegény, dolgos embernek a része, kit sorsa a föld mellé kötött!

Teljesen igazat kell adnunk Weis Istvánnak abban, hogy a mezőgazdasági munkásság helyzeténél még az ipari munkásság többségének helyzete is jobb, melynek pedig szintén ugyancsak nincs módjában az, hogy kiadós kereset gyümölcsét arassa le a munkabérfizetés idején.

Az ipari munkás viszonylag kedvező helyzetének kialakítása körül könyvünk elismeri a szakszervezetek munkájának hatását. A szakszervezeteknek — úgymond — el nem vitatható érdemeik vannak a munkafeltételek szabályozása s a munkabér megállapítása terén. Az ipari munkások szervezettségének eredményeül fogja fel könyvünk azt a hatalmas lendületet is, mely az ipari munka nagyobb védelme terén feltűnik. Az ipari munkás méltó értékelése fejeződik ki ebben, oly elismerés szava, melyet a múltban, sajnos, csak fukarul osztogattak országunkban a termelésnek e fundamentális tényezőivel szemben. Persze az ipari munkás helyzete is lesüllyedhet munkátlanság esetén még a mezőgazdasági munkásé alá is; az ő helyzetét egyébként is súlyosbítja a városi élet nagyobb műveltségi színvonalától távolállás, a már említett lakásnyomor és a velejáró anyagi és lelki bajok.

A szegény emberek között különösen megható szavakat szentel Weis István könyve a menekülteknek. „A menekült telepek népe — a magyar génusz mérhetetlen kárára — menthetlenül csúszik tovább azon a lejtőn, melyre 1918-ban került.“ E felfogás talán túlerős vonalakban jellemzi a menekültek társadalmának sorsát. A testről szinte lefejt a formát, a húst s csak a csupasz csontvázat hagyja meg. De lehet-e finom szavakkal megkerülni itt azt a roppant felelősséget, melyet évtizedek múltán talán, de századok múltán biztosan, a mai generációkra fog háritani az utókor megfellebbezhetetlen ítélete. Abban a roppant szerencsétlenségben, mely ránszakadt a világháború után, szinte szerencse volt az a felénk, az ország magja felé, gyűrűző áradat, mely ide sodorta a megszállt részekről magyar véreinket. Mekkora szellemi érték rejtett bennük! Mekkora gazdasági erő! S a letűnt 10—12 év elegendő volt, hogy ezt a pazar ajándékot hagyjuk szinte egészében elherdálni vagy zsbivásárra dobni.

Könyvünk következő három szakaszának anyagáról kevesebb a mondanivalónk. A gazdasági élet, a szellemi élet s a hivatalos Magyarország elmés kutatója mondja itt is el szinte aforizmaszerűen a véleményét az állami és a társadalomgazdasági élet kinövéséről, az olvasóra bízva azt, hogy gondolkodjék s vonja le legjobb meggyőződése szerint a következtetéseket, melyekre maga jut.

A nagybirtok és kisbirtokrendszer összehasonlításánál a súlyt arra veti, hogy az utóbbi sokkal több embert tart el. A kereskedelem romlásának okai között a kereskedők számának szaporodását is említi. Nem téveszti meg a takarékbetétek és folyószámlák összegének számszerű emelkedése. Felemeli szavát a részvénytársaságok osztalékpolitikájával szemben s igazat adva a panaszoknak, melyek a magángazdaság túlzott igénybevételére vonatkoznak, csak kevés világosabb foltot lát, mely a gazdasági élet egész területén kavargó válság sötét tónusát megsza- kítja.

A szellemi élet vizsgálata során gondot okoz könyvünk írójának az egyetemeken és főiskolákon összetorlódott nagytömegű fiatalság száma. Főleg abból a szempontból, hogy reálisan számíthat-e annyi fiatalember majd valaha tisztességes elhelyezkedésre, mint amennyi évenként főiskolák kapuin kopogtat. E sorok írója is sokat foglalkozott egyetemeink túlzott megrohanásával. Tisztában van azzal, hogy az

évenként a főiskolákon új hallgatókul jelentkező ifjaknak csak korlátozott része fejezi be tanulmányait s másrészt azzal, hogy az egyetemeknek rendkívül nagy hallgatói létszáma a háború után világjelenség. Mégis úgy véli, hogy a diákszociális gondoskodásnak a kérdés minden részére vonatkozó s nem mindig feleslegesen is aktív irányú kiépítése lehet olyan eszköz, mely rendet fog teremteni (előbb-utóbb) abban a zűrzavarban, mely ma a főiskolai hallgatóság feltüremelésében mutatkozik.

Az egyetemek tudományos munkáját általában méltányolja Weis István könyve. Csodálatos módon ezt kevésbé teszi meg tudományos egyesületeink működésével szemben. Itt erős túlzásokra ragadhatja magát, melyekre figyelmeztetni kell őt. Nyilván a nagy lendülettel író toll botlásából származott pl. az az elírás, hogy a Magyar Tudományos Akadémia a közönséggel s a közönséget érdeklő célokkal jóformán teljesen megszakította az összeköttetést s a legutóbbi évekig előkelő, zárt magányában élte üvegházi életét, olyan kiadványsorozatokat támogatva, melyek az illető tudományág néhány művelőjén kívül senkiben sem ébresztettek lelkesedést. Aki ismeri, mint ahogy a könyv írója is kétségtelenül ismeri az Akadémia könyvkiadóvállalatának sok évtizedre visszanyúló munkásságát s azoknak a folyóiratoknak gazdag szellemi tartalmát, melyek kiadását az Akadémia elősegítette, s melyek mind-megannyi keresett kincsei a szellemi életet élő kultúrember magán-könyvtárának, az csak tévedésből írhat ilyet.

A hivatalos Magyarország képének felvázolásában idekívánkozik az a megállapítás, hogy az államfő és az országgyűlés között a törvényhozásnak milyen rendkívül fontos tényezőjévé vált, csakúgy mint Európában másutt, a kormány. A törvényhozás kamarái közül kevesebb elismerést juttat könyvünk a képviselőháznak, melynek jellemző vonásul emeli ki, hogy tagjai között mennyi a tisztviselő. A felsőház színvonalát többre becsüli; tárgyalásai magas színvonalúak s tagjai között a gazdasági, társadalmi és szellemi élet terén értéket jelentő elemek sokkal sűrűbben vannak jelen. A magyar közigazgatás bajai között foglalkozik könyvünk a vármegyei élet ellanyhulásával, az autonómia rovására a tisztviselői karnak szinte túltengő befolyásával s azzal a központosítással, melynek révén a protekció „nemcsak személyi, hanem tárgyi kérdésekben is a hivatalos Magyarország el nem törülhető jellegzetes vonásává válik“.

Szomorú az összefoglalás, melyet Weis István könyve az olvasó számára nyújt. Nincs egységes közszellem. Fásultság, közömbösség köt meg ma mindenkit. Csak egy kivétel van, a békerezivó kérdés. Ebben mindenki egyetért. A magyar néplélek azonban mégis módosul. Az öregek mögött a fiatalabb korosztályok jeles képviselői adnak magukról mindinkább jelet s építik azokat az alapokat, melyen a magyarság új gazdaságtársadalmi élete meg fog szerveződni. Ki tudná azt ma még megjósolni, hogy az új rend milyen lesz. Jobb-e, mint a mai vagy rosszabb s a magyarság gyorsan vagy csak százados küzdelmek után tud átmenni a tisztítóúton? A reménység, az örökös megújulás hangja sejteni velünk, hogy a jövő jobb lesz, mint a jelen.

LAKY DEZSŐ